

OCT 2024

Núm. 036

La cura infantil a Espanya. Estratègies i determinants socioeconòmics

Maida Juni*Investigadora en Formació (FI CED-CERCA/UAB)*

A Espanya, el 39,6 % dels nens menors de tres anys estaven escolaritzats el curs 2018-2019, se superava, així, la recomanació del 33 % que la Comissió Europea va establir el 2002. Malgrat aquesta dada, l'etapa 0 a 3 no és ni gratuïta ni universal i l'oferta de cures formal i pública varia considerablement al territori. Davant d'aquesta limitació en l'accessibilitat, les famílies recorren a diverses estratègies de cura basades en els recursos disponibles per atendre les demandes de cura infantil. Tanmateix, les dades que hi ha sobre aquestes estratègies són escasses i no representen la totalitat d'opcions. Tampoc disposem d'informació sobre la manera en què les famílies configuren les seves estratègies ni sobre els factors que influeixen en l'adopció d'aquestes estratègies. En aquest número de *Perspectives Demogràfiques*, produït pel Centre d'Estudis Demogràfics (CED) de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), explorem les estratègies de cura infantil utilitzades per les mares amb fills de 0 a 3 anys, així com els seus perfils sociodemogràfics, amb les últimes dades disponibles de l'Enquesta de Fecunditat d'Espanya (2018).

Dels resultats es dedueix que la gestió de la cura infantil requereix la combinació de diverses opcions, la qual cosa fa rellevant parlar d'estratègies de cura. Tot i que la cura formal és un recurs fonamental, no sempre aconsegueix satisfer per complet les demandes de les famílies. En canvi, les estratègies adoptades varien segons les característiques de les mares, com ara la situació familiar, la relació que tenen amb el mercat laboral o la condició d'immigració, la qual cosa demostra la importància d'adaptar els enfocaments de cura a cada context específic.

Nivells de cura infantil formal a Espanya

El 2002, la Comissió Europea va instar els estats membres a garantir un 33 % dels serveis de cura infantil per a infants de 0 a 3 anys. Aquesta primera crida va subratllar la importància dels serveis d'educació infantil com una inversió cabdal orientada al desenvolupament infantil. Gairebé 20 anys més tard, l'accés a aquests serveis torna a ser un tema central a l'agenda política de la Comissió Europea. Avui, la Garantia Infantil situa l'accés als serveis d'educació i cura en el centre de la seva estratègia per prevenir i combatre la pobresa i l'exclusió social en la infància.

Seguint les recomanacions, els serveis d'atenció a la primera infància a Espanya, inscrits en el sistema educatiu, han estat una de les principals apostes polítiques per donar suport a les famílies i contribuir al desenvolupament en la primera infància. Les taxes d'escolarització (Figura 1) il·lustren l'evolució de la participació en els serveis d'atenció a la primera infància des del 2002 i mostren que Espanya ha superat el llindar recomanat per la Unió Europea. Entre 2002 i 2022, l'escolarització de menors d'1 any va créixer del 9,9 % al 45,8 %, i la de 2 anys del 21,7 % al 65,3 %. En contrast, la taxa d'escolarització per a menors de zero anys ha augmentat lentament, d'un 2,5 % el 2002 a un 13,1 % el 2022. Finalment, les dades mostren que, malgrat la pandèmia, les taxes per a menors d'1 i 2 anys s'han recuperat i han superat fins i tot els nivells anteriors a la crisi.

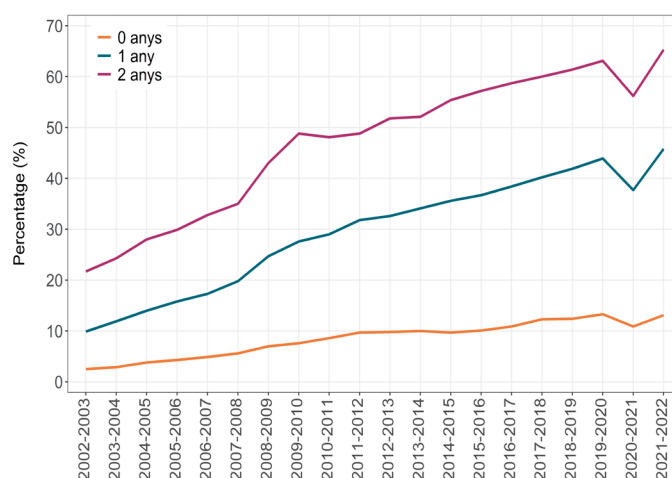

Figura 1. Taxes netes d'escolarització de l'educació infantil de primer cicle per curs escolar. Espanya curs 2002-2003 – curs 2021-2022.

Font: Anuari estadística de les xifres de l'educació a Espanya, Ministeri d'Educació i Formació Professional (2024)

Tot i que l'augment en les taxes d'escolarització per al primer cicle d'educació infantil de 0 a 3 anys és un indicador positiu de l'expansió dels serveis, aquestes xifres amaguen una realitat més complexa i diversa.

L'oferta del primer cicle d'educació infantil varia considerablement entre comunitats autònomes, fruit d'una regulació feble i un model de gestió mixt públicoprivat, en el qual destaca una forta presència d'aquest últim sector (León et al., 2022). Els costos econòmics del primer cicle també difereixen entre comunitats autònomes i municipis (Navarro-Varas, 2022). Totes aquestes variacions generen diferències notables en l'accés i el cost dels serveis.

Estratègies de cura infantil

Com s'ha esmentat anteriorment, els serveis d'educació infantil són un recurs fonamental per a les famílies. L'oferta de serveis no només influeix en les estratègies que les famílies utilitzen per satisfer les seves necessitats de cura, sinó que la disponibilitat limitada fora del sistema educatiu també les obliga a utilitzar els seus propis recursos. En aquestes circumstàncies, moltes famílies recorren a estratègies de cura que impliquen l'ús de més d'una alternativa.

La Figura 2 mostra diverses alternatives de cura utilitzades per les mares amb infants de 0 a 3 anys, segons l'edat, i sense tenir en compte la intensitat de l'ús que se'n fa (dies a la setmana). Les dades procedeixen de l'Enquesta de Fecunditat d'Espanya de 2018 i s'han analitzat utilitzant la classificació de Juni i altres autors (Juni et al., 2024). Tal com s'observa, recórrer a una única opció de cura infantil és poc freqüent. Les famílies solen combinar

l'escola infantil amb altres formes de cura, com la d'avis o familiars, i destaca la necessitat d'adoptar estratègies variades per a la conciliació.

No obstant això, les estratègies varien segons les característiques de les mares com ara la situació laboral, la relació de parella actual i l'estatus migratori (si són espanyoles o estrangeres). Per exemple, les mares espanyoles sense feina tendeixen a assumir més la cura exclusiva. En contrast, les mares sense parella solen utilitzar més l'escola infantil, ja que la falta d'una xarxa familiar pot fer que aquesta opció faciliti la conciliació. A mesura que els fills creixen, les estratègies canvien. En general, l'ús de tipus de cura no parental augmenta amb l'edat dels infants. Per als menors d'1 any, la cura proporcionada per avis o familiars és l'opció predominant entre les mares amb ocupació i en parella, mentre que la cura parental és més freqüent entre les mares no empleades. Als 2 anys, l'escola infantil es converteix en l'alternativa més comuna per a moltes mares, sense importar la seva situació laboral o familiar. D'altra banda, si observem la diversitat d'estratègies de cura infantil emprades considerant la intensitat de l'ús de cadascuna proporcionada en dies a la setmana, tenim quatre grans grups: "Cura parental", en la qual no s'utilitzen estratègies externes; "Cures formals", que inclouen l'ús recurrent d'escoles infantils; "Cures informals", que abasten el suport de familiars o mainaders; i "Altres", que agrupa diversos casos amb poca intensitat d'ús. Fins i tot els qui utilitzen opcions formals com a estratègia principal (escoles infantils o classes extraescolars) combinen, en més de la meitat

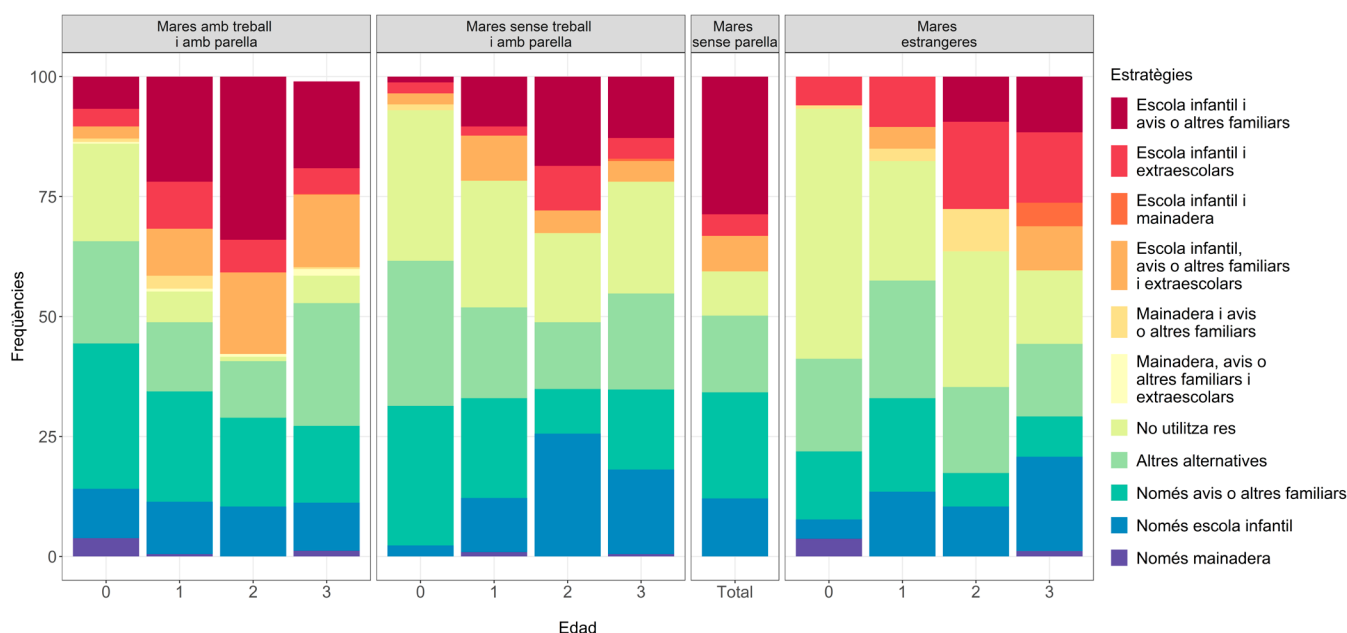
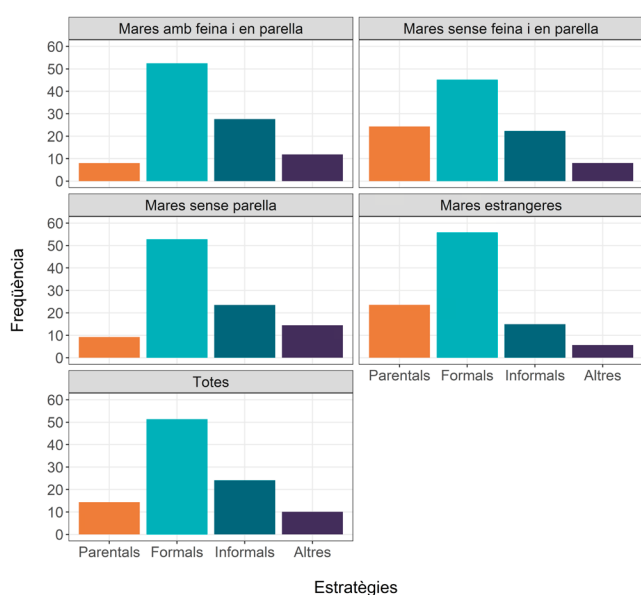

Figura 2. Alternatives i combinacions de cura segons l'edat dels fills i grup de mares (%), Espanya, 2018.

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Fecunditat 2018 (INE).

dels casos (65,1 %), dues o més alternatives per cobrir les necessitats de cura infantil. En contrast, la majoria de les mares que recorren a la cura informal utilitzen només una alternativa (71,3 %). Això subratlla la diversitat en les decisions de cura adoptades per les mares, les quals ajusten les seves estratègies segons les característiques individuals i les circumstàncies familiars específiques. També s'observen diferències en les estratègies emprades d'acord amb els perfils sociodemogràfics de les mares (Figura 3). Les mares estrangeres són les qui més recorren a la cura formal (55,8 %), seguides per les mares sense parella (52,8 %) i les mares espanyoles amb feina i en parella (52,4 %). En comparació, només el 45,2 % de les mares en parella i sense ocupació utilitzen aquest recurs, la qual cosa suggereix que les primeres tres categories fan servir l'escola infantil com una estratègia clau per a la conciliació. D'altra banda, la cura informal (per exemple, els avis) és més elevada entre les mares sense parella (23,4 %) i per a les mares amb feina i en parella (27,6 %). En contrast, gairebé un 15 % de les mares estrangeres recorren a la cura informal com a estratègia més freqüent. Això suggereix que els recursos familiars no sempre estan disponibles ni són una alternativa viable per a totes les mares en la cura dels fills. No obstant això, és probable que hi hagi diferències segons la nacionalitat d'origen, però les dades disponibles no permeten fer-ne una exploració en profunditat.

Factors que intervenen en les estratègies adoptades per les mares

Hem vist que parlar d'estratègies de cura implica reconèixer que aquestes s'ajusten a circumstàncies familiars diverses i, per tant, als recursos disponibles. Ara bé, hi ha factors específics que intervenen en aquestes decisions. La Figura 4 mostra que el nombre de fills a casa i els ingressos són determinants en aquestes decisions. Tenir dos o més fills està associat amb més ús de les cures formals i menys ús de les informals. Entre les mares amb un sol fill, la tendència cap a la cura formal és més pronunciada entre les mares empleades i en parella. Per a les mares estrangeres i les mares en parella sense feina, la probabilitat d'utilitzar la cura parental és similar, especialment amb dos o més fills. Els ingressos més alts es relacionen amb menys dependència de la cura informal i més ús de serveis formals, especialment entre mares amb ocupació i en parella. Això es pot interpretar com que els costos dels serveis formals representen un obstacle significatiu per a les famílies amb ingressos baixos i que limiten l'accés a opcions dins del sistema educatiu (Palomera, 2022).

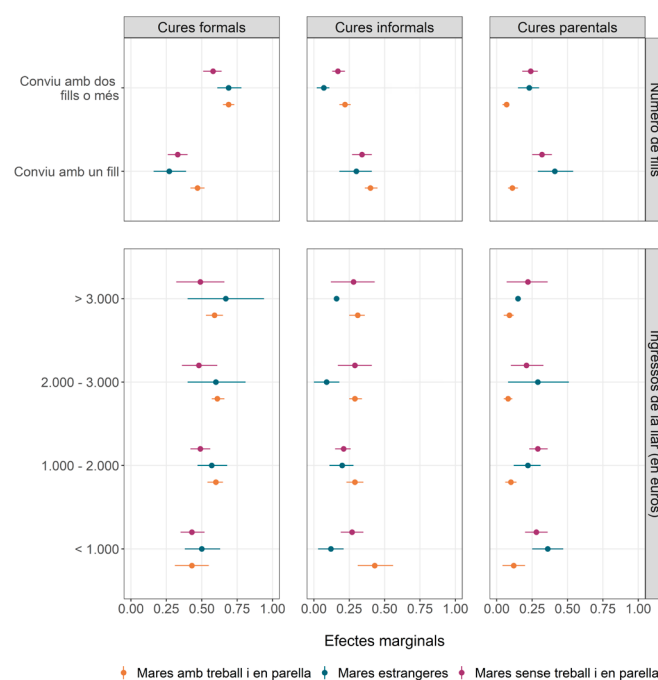

Figura 4. Efectes marginals de la regressió logística multinomial de la variable nombre de fills i ingressos de la llar segons grup de mares, Espanya, 2018.

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Fecunditat 2018 (INE)

Figura 3. Estratègies de cura infantil segons grup de mares, Espanya, 2018.

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Fecunditat 2018 (INE)

Conclusions

L'exploració de les dades de l'Enquesta de Fecunditat de 2018, gràcies a la seva bateria de preguntes sobre estratègies de cura infantil, ha posat xifres a una realitat molt diversa. La cura infantil està lluny d'assolir el grau d'homogeneïtat que s'observa en edats més avançades. Les estratègies de cura són diverses. Una diversitat que resulta de la combinació desigual de la cura formal, la cura parental i la cura dels avis. El ventall de combinacions varia segons aspectes com el lloc de naixement, la situació de parella, la situació laboral i el perfil socioeconòmic i són elements de variació notables. És probable que també ho sigui l'oferta de cura formal disponible a cada territori, però aquesta és una peça d'informació que no hem pogut incloure en l'anàlisi. La disponibilitat econòmica de les famílies, de temps i la presència de parents aptes per a la cura influeixen en les estratègies. Les dades suggereixen que les famílies organitzen les seves estratègies en funció dels recursos disponibles. Nombrosos estudis estan posant

en evidència la importància de l'educació en els primers anys de vida en el desenvolupament cognitiu i no cognitiu dels infants a edats avançades. Caldria fer estudis longitudinals sobre l'impacte que tenen les diferents estratègies sobre la salut i l'acompliment dels infants per valorar si la diversitat que es mostra aquí pot tenir un impacte a llarg termini. En qualsevol cas, les administracions tenen un recorregut ampli per garantir una oferta més acurada en les cures formals.

Referències bibliogràfiques

European Commission (2021). Commission staff working document. Proposal for a Council Recommendation establishing a European Children Guarantee. Disponible en: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021SC0062>

Juni, Maida; Treviño, Rocío; Lanau, Alba; Esteve, Albert (2024). "Estrategias de cuidado infantil de 0 a 3 años en España". *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 187: 87-106. DOI: 10.5477/cis/reis

León, Margarita; Palomera, David; Ibáñez, Zyab; Martínez-Virto, Lucía; Gabaldón-Estevan, Daniel (2022). "Entre la equidad y la conciliación: similitudes y disparidades en el diseño institucional del primer ciclo de educación infantil en España". *Papers. Revista de Sociología*, 107(3): 1-22. DOI:10.5565/rev/papers.3084

Ministerio de Educación y Formación Profesional (2024). Estadísticas de Enseñanzas No Universitarias. Disponible en: <https://www.educacionfpydeportes.gob.es/servicios-al-ciudadano/estadisticas/no-universitaria/alumnado/matriculado.html>

Navarro-Varas, Lara (2022). "La importancia del coste de los servicios de educación y atención de la primera infancia en la ocupación laboral femenina de la metrópolis de Barcelona". *Papers. Revista de Sociología*, 107(3): 1-21. DOI:10.5565/rev/papers.3076

Palomera, David (2022). "¿Estado de bienestar para todas?: Análisis de las desigualdades sociales en las solicitudes y el acceso a las guarderías públicas, y el papel de la política social para aliviarlas". *Papers. Revista de Sociología* 107(3): 1-26. DOI: 10.5565/rev/papers.3068

Cita

Juni, M. (2024). "La cura infantil a Espanya. Estratègies i determinants socioeconòmics", *Perspectives Demogràfiques*, 36: 1-4 (ISSN: 2696- 4228). DOI: 10.46710/ced.pd.cat.36

ISSN

ISSN 2696-4228

DOI

<https://doi.org/10.46710/ced.pd.cat.36>

Editors

Andreu Domingo i Albert Esteve

Correspondència dirigida a

Maida Juni
mjuni@ced.uab.cat

Crèdits

Gràfics: Anna Turu

Maquetació

Eva Albors i Xavier Ruiz

Agraïments

Aquest treball que forma part de la tesi doctoral en Demografia (UAB, CED-CERCA) de Maida Juni, compta amb el suport de la "Ajuda Joan Oró per la contractació de personal investigador predoctoral en formació" de l'AGAUR (Ref. 2023 FI-2 00421) i del projecte "Generación de Conocimiento" del Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades (Ref. PID2021-124267OB-I00).

Direcció Twitter

@CEDemografia

Contacte

Centre d'Estudis Demogràfics
Carrer de Ca n'Altayó, Edifici E2
Universitat Autònoma de Barcelona
08193 Bellaterra / Barcelona
Espanya
+34 93 5813060
demog@ced.uab.es
<https://ced.cat/>